La codificació del gallec o el pèndol que no s'atura[1]

Oscar Diaz Fouces
Universitat de Vigo

Resum

L'autor presenta alguns dels elements més significatius de la polèmica per la codificació ortogràfica de la llengua gallegoportuguesa a Galícia, com també alguns instruments teòrics per analitzar aquesta mena de processos, especialment quan afecten les minories exoglòssiques.

Paraules clau: planificació lingüística, codificació ortogràfica, gallec.

Abstract

The author sets out some of the most significant elements within the controversy of the orthographical codification of the Galician-Portuguese language in Galicia, as well as certain theoretical instruments used in analysing these types of processes, particularly when they affect exoglossic minorities.

Key words: linguistic planning, orthographic codification, Galician.

1. Presentació

Al llarg dels últims trenta anys, el debat sobre la codificació del gallec ha estat, sens dubte, un tema de reflexió extraordinàriament fèrtil. Segurament, no és gaire agosarat afirmar que la hipertròfia en l'interès per qualsevol tòpic sociolingüístic és símptoma habitual d'alguna mena de desajustament que hi té a veure. El caràcter aplicat que és consubstancial a la disciplina de la planificació lingüística significa, precisament, una renúncia als apriorismes i una preferència per la recerca de solucions argumentades als problemes de caire pràctic. De manera que la concentració de treballs acadèmics al voltant d'un tema determinat tot sovint és un bon indicador de la seva magnitud real i, també, del fet

1. Agraïm al doctor José Enrique Gargallo Gil la seva lectura d'aquest treball i els seus comentaris, sempre útils i encertats.

VISIT…

que encara no hagi rebut una resposta prou convincent o prou consensuada. El cas que ens ocupa n'és, precisament, un exemple magnífic.

Per tal d'estalviar als lectors els detalls més prolixos de la història del debat sobre la codificació del gallec, ens limitarem a reproduir alguns dels trets més significatius de les principals propostes normatives, d'ençà de 1973 fins a l'estiu de 2003, en què la Reial Acadèmia Gallega ha aprovat, per majoria, una nova proposta de modificació de les seves normes ortogràfiques i morfològiques. Per a la nostra exposició hem triat, precisament, alguns elements que hi han estat revisats. A continuació, presentarem les línies bàsiques d'aquesta nova normativa i clourem el nostre treball desenvolupant alguns conceptes que considerem que valdria la pena tenir en compte en el moment de valorar-les totes. Per a això, hem seguit el llistat de criteris de codificació proposat per X. Lamuela,[2] amb algun matís que nosaltres suggerim a partir de l'anàlisi d'aquest cas específic.

2. Cinc cèntims d'història

Per resumir, doncs, direm que les diferents propostes normatives que han anat apareixent a Galícia al llarg dels últims anys poden classificar-se d'acord amb llur situació de proximitat o d'allunyament, pel que fa a dos pols d'atracció oposats. En primer lloc, les propostes *aïllacionistes* parteixen de l'opinió que la distància lingüística entre el gallec i la resta de varietats històriques amb les quals està relacionat és tan gran que, en realitat, seria legítim considerar-les llengües diferents. En conseqüència, adopten models de codificació i d'elaboració lingüística que incideixen en l'autonomia del gallec envers les varietats conegudes internacionalment com a *llengua portuguesa*, sense rebutjar, però, la influència de la llengua espanyola, entesa com un factor inevitable, en l'evolució recent del gallec. Els seus defensors s'estimen més d'anomenar *autonomista* aquesta filosofia, que troba el referent fonamental en les *Normas ortográficas e morfolóxicas do idioma galego*, elaborades conjuntament el 1982 per la Reial Acadèmia Gallega (RAG) i un organisme interuniversitari, l'Institut de la Llengua Gallega (ILG). Com que van ser oficialitzades per decret del parlament autonòmic gallec (173/1982, de normativització de la llengua gallega), podem dir que tenim el suport i patrocini institucional.

Tanmateix, existeix a Galícia un sector de lingüistes, professors, escriptors i col·lectius cívics per als quals l'actual distància entre les varietats gallegues i portugueses del primitiu romanç gallegoportuguès obeeix, en allò més substancial, a la intromissió de la llengua espanyola. En conseqüència, afirmen els anomenats *reintegracionistes*, la feina que correspon a una activitat de planificació lingüística eficaç és depurar la llengua d'interferències espúries i mantenir com a referent per a la codificació i l'elaboració la resta de varietats que han pogut evolucionar lliurement. El referent teòric més elaborat d'aquesta

2. Cfr. X. LAMUELA, «Criteris de codificació i de compleció lingüística», *Els Marges*, núm. 53, 1995, p. 15-30.

proposta són l'*Estudo crítico* (1983) i el *Prontuário ortográfico* (1985) de *l'Associació Gallega de la Llengua* (AGAL).[3]

En una situació de relativa equidistància entre totes dues postures se situa una mena de «tercera via», coneguda popularment com *els mínims*, que representa, efectivament, uns mínims reintegracionistes aplicats sobre la proposta institucional.[4] Encara que no disposi d'una argumentació teòrica gaire elaborada, aquesta proposta ha arribat a gaudir d'un cert predicament, en haver estat patrocinada per importants sectors del nacionalisme gallec, històricament compromesos amb la promoció de la llengua, que tenen com a referents principals el Bloc Nacionalista Gallec (BNG) i *la Confederació Intersindical Gallega* (CIG).

Al llarg d'aquests últims trenta anys han anat apareixent tot un munt de propostes que matisaven alguna de les anteriors, forçant-la o reconduint-la. Per exemple, hi ha en aquest moment a Galícia algun col·lectiu que defensa l'adopció pura i simple de les convencions ortogràfiques, morfosintàctiques, lexicals i estilístiques del portuguès europeu; d'altres que segueixen les pautes de l'acord ortogràfic que els països de llengua oficial portuguesa, amb l'assistència d'una delegació (extraoficial) d'observadors de Galícia, van signar a Lisboa l'any 1990;[5] d'altres que propugnen l'ús de la normativa institucional, matisant-la amb una sèrie de tries sistemàtiques que la forcen al màxim, però sense abandonar-la; d'altres que van elaborar uns «mínims avançats»;[6] d'altres que proposen que s'adopti un patró estricte d'ortografia fonemàtica… C. Álvarez Cáccamo i M. Herrero Valeiro,[7] potser amb un cert punt d'exageració, han arribat a aïllar fins a dotze varietats ortogràfiques gallegues, en un *continuum* que aniria des de l'espanyol estàndard fins al portuguès de l'*Acordo* de Lisboa (que no és usual ni de molt a cap país lusòfon). L'exageració a què al·ludim té a veure amb el fet evident que la presència social de tots aquests models és força diversa. A la pràctica, ja és suficient distingir entre grafies aïllacionistes i reintegracionistes, segons la nostra opinió, per l'efecte *prototípic* que els confereix la seva adscripció a concepcions lingüístiques prou nítides i, paradoxalment, coincidents en certa mesura: la voluntat d'autonomia de la llengua sense rebutjar la influència de l'espanyol, en un cas; i la voluntat d'autonomia de la llengua (o, millor, de la *varietat de llengua*), però en el si d'un sistema policèntric gallegoportuguès, en l'altre. Més endavant tornarem sobre aquestes qüestions.

3. Cfr. Associaçom Galega da Língua, Comissom Lingüística, *Estudo crítico das «Normas ortográficas e morfolóxicas do idioma galego (ILG-RAG) 1982»*, la Corunya: AGAL, 1983, i Associaçom Galega da Língua, Comissom Lingüística, *Prontuário ortográfico galego*, la Corunya: AGAL, 1985.
4. Cfr. Asociaçon Sócio-Pedagógica Galega, *Orientaçóns para a escrita do noso idioma*, Santiago: Xistral, 1980.
5. Cfr. *Diari Oficial de la República Portuguesa*, núm. 193, 23 d'agost de 1991, p. 4370.
6. Cfr. Asociaçom Sócio-Pedagógica Galega, *Orientaçóns para a escrita do noso idioma*, Ourense: Galiza Editora, 1982.
7. C. Álvarez Cáccamo i M. J. Herrero Valeiro, «O *continuum* da escrita na Galiza: Entre o espanhol e o português», *Agália. Revista Internacional da Associaçom Galega da Língua*, núm. 46, 1996, p. 143-156.

Com es pot veure, doncs, es tracta d'un panorama certament complicat, que la recent proposta de modificació de la normativa RAG-ILG a què més amunt hem fet referència pretendria clarificar, amb la intenció probable d'atreure cap a la posició «oficial» una bona part dels dissidents. Les reunions que van menar a la reforma van ser patrocinades per un col·lectiu vinculat al nacionalisme gallec i els *mínims*, l'Associació Sociopedagògica Gallega (AS-PG). Hi van participar alguns professors de l'àrea de filologia gallega de les tres universitats del país i representants de l'ILG. No hi va ser convidat cap representant del sector reintegracionista.[8] L'acord va ser rebutjat en una primera votació, el novembre de 2002, per la RAG, una part dels membres de la qual no ha dubtat mai a titllar-lo de «portuguesitzant»,[9] i va ser aprovat finalment el juliol d'enguany, com més amunt havíem avançat. Val a dir que no es tractava de la primera modificació substancial de les normes institucionals. L'any 1995 la RAG va donar el vistiplau en sessió extraordinària a una proposta de modificació aprovada pel Consell Científic de l'ILG l'11 de novembre de 1994, que recull la dotzena edició de les *Normes* RAG-ILG[10] i que, tot i que introduïa algunes modificacions prou importants, va passar força més desapercebuda, segurament perquè no deixava albirar la possibilitat, que ara sí que existeix, d'atreure cap a les posicions oficialistes els usuaris dels *mínims*. Cal advertir també que la proposta codificadora institucional l'arrodoneix tot un reguitzell de referents complementaris, com són una gramàtica gallega elaborada per destacats membres de l'ILG,[11] així com diversos diccionaris de rang «paraoficial», com el *Xerais* (1994) o directament «oficials», com els diccionaris de la llengua gallega (RAG-ILG 1990 i RAG 1997),[12] especialment —però no solament— pel que fa a les tries lexicals.

Segurament, la persona que llegeix trobarà que, a hores d'ara, seria un bon moment per comprovar en què es tradueixen a la pràctica totes aquestes filosofies de fons que hem anat presentant. Ens n'ocuparem a l'apartat següent,

8. Com que l'acord encara no ha estat assumit a dia d'avui (11-9-2003) pel govern autonòmic, només disposem de les informacions que ens forneixen els mitjans de comunicació (v. per exemple l'edició de 13.07.03 del diari *Galicia Hoxe*), així com alguna font virtual (trobareu una presentació de caire institucional, el text que va distribuir el Centre de Documentació Sociolingüística de Galícia, a la pàgina web del Consell de la Cultura Gallega, a <http://www.consellodacultura.org/arquivos/cdsg/docs/normativa.pdf> [consulta 11.09.2003]). És molt poc probable que les institucions del govern autonòmic rebutgin l'acord, un cop acceptat per la RAG. En tot cas, aquest article ha estat redactat amb la voluntat d'il·lustrar suficientment els elements fonamentals del debat, fins i tot encara que es produís aquest hipotètic rebuig institucional.
9. Cfr., sobre la gènesi de l'acord, F. FERNÁNDEZ REI, «A proposta de acordo normativo do 2001. Notas e documentos sobre a *questione della lingua* galega», *A Trabe de Ouro*, núm. 48, 2001, p. 529-552.
10. REAL ACADEMIA GALEGA - INSTITUTO DA LINGUA GALEGA, *Normas ortográficas e morfolóxicas do idioma galego,* Vigo: Real Academia Galega - Instituto da Lingua Galega, 1995.
11. R. ÁLVAREZ, X.L. REGUEIRA i H. MONTEAGUDO, *Gramática Galega*, Vigo: Galaxia, 1986.
12. C. GARCÍA (dir.) *Diccionario da Lingua Galega. Real Academia Galega - Instituto da Lingua Galega*. s.l.: Real Academia Galega, 1990 i C. GARCÍA i M. GONZÁLEZ (dir.) *Diccionario da Real Academia Galega*. Vigo: Real Academia Galega, 1997.

sempre amb les limitacions de profunditat que vol un treball d'aquestes característiques.

3. Les lletres de la discòrdia

Encara que més amunt ens havíem referit a la possibilitat de simplificar tot el ventall de diferents propostes normatives en dues de més referencials, aïllacionistes i reintegracionistes, en aquest apartat ens referirem a tres normes gallegues (*mínims* de l'AS-PG de 1980, normes oficialitzades RAG-ILG de 1982 i normes AGAL de 1985). Això ens donarà l'oportunitat, per acabar aquest epígraf, de contextualitzar adequadament la recent proposta de modificació de la normativa de la Real Acadèmia Gallega. Cal que tingueu sempre presents com a (contra)referents les convencions de les varietats europees de l'espanyol i del portuguès.

Quant als continguts, ens ocuparem fonamentalment dels aspectes més evidents de la codificació lingüística: l'ortografia i —més tangencialment— la morfologia i el lèxic. No presentarem ací tots els detalls de cada una de les propostes, sinó que ens limitarem a comparar algunes de les solucions divergents que resulten més significatives, tenint sempre present l'última reforma normativa que han impulsat els sectors oficialistes. Per facilitar les consultes, hem numerat els paràgrafs que segueixen.

3.1.1. La norma RAG-ILG utilitza els grups *c/z* (representant /θ/) i *clq* (representant /k/) en les mateixes condicions que el castellà (*cero, catorce, cinco, cuarto*); prescindeix de l'ús de *j/g* per representar /ʃ/, argumentant que la distinció no té cap rendiment fonètic ni fonològic, i els simplifica en *x* (que també representa /ks/), com en *Xoán, seixo, peixe, óxido*; aquesta normativa accepta com a legítim l'ús de *ñ* i *ll* per representar /ɲ/ i /ʎ/, com ho fa l'espanyol (*España, coller*); pel que fa a *b/v*, encara que tampoc no té cap correlat fonètic (totes dues grafies representen sempre [b] o [β]), aquesta norma opta per seguir criteris etimològics (*automóbil, marabilla, varrer*).

3.1.2. Quant a l'accentuació, el sistema proposat a la norma RAG-ILG està clarament inspirat en les convencions de l'espanyol: s'utilitza un únic tipus d'accent (´); s'accentuen les paraules oxítones acabades en vocal o en vocal + *n* / *s* / *ns* i no els monosíl·labs ni les paraules que acaben en allò que els seus patrocinadors consideren «diftongs creixents» (consonant + *ia* / *ie* / *io* / *ua* / *ue* / *uo*); no s'accentuen les paroxítones acabades en cap de les combinacions anteriors; s'accentuen totes les proparoxítones. D'acord amb això, s'accentuen paraules com *María* o *librería*.

3.1.3. La norma RAG-ILG prescindeix de l'ús del guionet (-) entre els verbs i els pronoms (*comelo, partilo*), però l'utilitza per lligar els infinitius amb l'anomenada «segona forma de l'article», un tret dialectal particular que aparentment es vol privilegiar (*come-lo caldo, lava-las orellas*). Pel que fa als punts d'interrogació (¿?) i d'exclamació (¡!), se'n prescriu l'ús a començament i final de les frases, com fa l'espanyol.

3.1.4. Ens interessa parar esment en el tractament d'alguns grups cultes, especialment significatius perquè han estat objecte de revisió posterior. Es tracta de *-cc-* i *-ct-*, que aquesta normativa proposa de mantenir, en general, permetent (però advertint que no és recomanable) que se simplifiquin quan són precedits de *i* o *u*: *corrección, dictado, lectura, práctica*. Es recorda l'existència de semicultismes amb vocalització de la consonant implosiva en *i* o *u*: *doutor, doutoramento, doutrina, suxeitar* i *suxeito*. A la pràctica, el diccionari de la RAG (1990) proscriu la simplificació dels grups *-cc-* i *-ct-*, tret de casos molt puntuals en què sí que ho permet (com ara *delicto/delito*).

3.1.5. Aquesta normativa manté algunes posicions particulars quant als noms de les lletres. Així, *q* = *cu* o *h* = *hache*. Aquesta segona lletra, que no representa cap fonema (/Ø/), s'utilitza al començament o a l'interior de paraula, d'acord amb criteris etimològics (*home, harmonia, inhóspito*), i també per representar la nasalitat velar (/ŋ/), al costat de *n* en el dígraf *nh*, en algunes paraules concretes (*unha, algunha, nengunha*).

3.1.6. Les normes RAG-ILG de 1982 consideraven lletres i no pas dígrafs *ch* i *ll*, d'acord amb l'espanyol (amb els consegüents efectes, a l'hora d'ordenar alfabèticament els textos), i hi donaven el nom de *che* i *elle*, respectivament. La dotzena versió de 1995, corregida, ja els considerava dígrafs, però encara mantenia els mateixos noms.[13]

13. La norma RAG-ILG, malgrat el seu caràcter institucional, ha estat objecte d'interessants mutacions al llarg dels anys, no només entre les edicions de 1982 i 1995. Aquests petits canvis són especialment significatius perquè han fet col·lidir la normativa ortogràfica i morfològica institucional amb la gramàtica o els repertoris lexicogràfics que han estat investits del mateix caràcter, i aquests entre ells. Per il·lustrar això, oferim a continuació un llistat breu amb alguns exemples més, relacionats amb qüestions d'ortofonia, més casos d'ortografia, el paradigma dels relatius, la formació dels plurals o el lèxic. Agraïm les seves interessants informacions al professor Jorge Rodrigues Gomes, que s'ha dedicat a estudiar meticulosament les contínues vacil·lacions de la norma oficialitzada al llarg dels últims anys. Les dades corresponen a les Normes RAG-ILG de 1982, les de 1995, la gramática gallega de 1986 citada abans, que signen com a membres de la Secció de Gramàtica de l'ILG Álvarez, Regueira i Monteagudo, el diccionari ILG-RAG de 1990, el diccionari RAG de 1997, la segona edició del diccionari *Xerais* de 1988 (G. NAVAZA i X.L. MURVAIS [coord.], *Diccionario Xerais da Lingua*. Vigo: Xerais, 1986 [2a ed. corr. 1988]) i el Gran Diccionari *Xerais* de 2000 (X.M. CARBALLEIRA ANILLO [coord.], *Gran Dicionario Xerais da Lingua*, Vigo: Xerais, 2000). Nom de la lletra Z. 1982: *ceta*; 1995: *zeta*; 1997: *ceta*; 2000: *ceta/zeta*. Plural de *control.* 1982: *controis*; 1986: *controles*; 1995: *controis*. Plural de *aval.* 1982: *avais*; 1986: *avales*; 1995: *avais*. Ús del relatiu *cuxo.* 1982: Ø; 1986: *cuxo* (admès); 1995: Ø; 2000: *cuxo* (admès). Pronunciació/ortografia de *f(ú/u)tbol.* 1982: *fútbol*; 1990: *futbol*; 1997: *fútbol*. Ortografia de *e(s/x)traño.* 1982: *extraño*; 1990: *estraño*; 1995: *estraño*. Lèxic normatiu *tiburón/quenlla.* 1988: *tiburón*; 1990: *quenlla*; 2000: *tiburón*. Lèxic normatiu *sacristán/sancristán.* 1990: *sacristán*; 1995: *sancristán/-ana*; 1997: *sacristán/sancristán*; 2000: *sancristán*. Lèxic normatiu *Rumano/rumanés.* 1982: *rumano*; 1995 *rumanés/-esa*. Lèxic normatiu *marroquí/marroquino.* 1986: *marroquino*; 1997: *marroquí*. Lèxic normatiu *champú/xampú.* 1990: *champú*; 1995: *xampú*; 1997: *xampú*. Gènere de *fraude.* 1990: *fraude* (masc.); 1997: *fraude* (fem.) Gènere de *eclipse.* 1990: *eclipse* (masc.); 1997: *eclipse* (fem.). Gènere d'*acedume.* 1990: *acedume* (fem.); 1997: *acedume* (masc.) Gènere de *personaxe.* 1986: *personaxe* (masc. fem.); 1990: *personaxe* (masc.); 1997: *personaxe* (masc. fem.)

3.2.1. En general, la norma AGAL-1985 segueix les convencions del portuguès estàndard, adaptant-les, si escau, al gallec. Així: *zero, cinco* («cinc», però *zinco,* «zinc»), *catorze, quinze, quarto*; *Joám, seijo, peixe, óxido*; *Espanha, colher*; *automóvel, maravilha, varrer* i també *povo, haver*. AGAL-1985 introdueix l'ús de ç amb valor de /θ/ (o de /s/ en algunes àrees dialectals), no només entre vocals (*naçom*, *paço*), sinó també a començament de paraula en alguns casos (*çapataria, çorça*), recuperant una convenció històrica (i, en aquest sentit, reconeix també la possibilitat de fer la mateixa adaptació que practica la covarietat portuguesa: *sapataria, sorça* —en portuguès estàndard, *surça*). És l'única de les tres que utilitza també *s/ss* amb la mateixa distribució que en portuguès estàndard (*assembleia, assassino, risonho*), utilitzant com a argument la coherència diasistemàtica (també per al cas de *b/v*, *c/z/q* i *j/g/x*, al costat dels criteris historicoetimològics en els dos últims casos) i el fet que el sistema de sibil·lants medievals encara es conservi en algunes àrees gallegues (tot i que molt reduïdes), que distingeixen a la pronúncia [z] de [s]. RAG-ILG i AS-PG prescindeixen d'aquesta distinció *s/ss*, per considerar que no té cap correlat fonètic significatiu.

3.2.2. Pel que fa al sistema d'accentuació, la norma AGAL-85 parteix de la constatació que el gallec disposa d'un sistema heptavocàlic (i no pas pentavocàlic, com l'espanyol), per la qual cosa l'accent hauria de permetre marcar no només la tonicitat sinó també el timbre vocàlic (/ɛ/ i /e/, /ɔ/ i /o/). D'acord amb això, s'adopta en general el sistema portuguès, amb tres tipus d'accent (´) (^) i (`), el primer i el segon per marcar la tonicitat i l'obertura (´) o el tancament (^) de les vocals *e* i *o*, i el segon per indicar determinades contraccions usuals (*a* prep. + *a[s]* art. = *à[s]*). Cal destacar també que, a efectes d'accentuació, es consideren proparoxítones les paraules que acaben en consonant + *ia* / *ie* / *io* / *ua* / *ue* / *uo* (p.ex. *independência*, *história*), que la norma RAG-ILG considera paroxítones, segurament per una aplicació mimètica dels patrons ortofònics castellans.[14] No s'accentuen, per tant, paraules com *Maria* o *livraria*.

3.2.3. La norma AGAL-85 utilitza el guionet (-) entre el verb i els pronoms, però no pas amb els articles: *comê-lo*, però *comer o caldo.* Quant als punts d'interrogació i d'exclamació, en prescriu l'ús només a final de frase i excepcionalment a començament, quan pugui existir confusió.

3.2.4. A propòsit dels grups *-cc-* i *-ct-*, AGAL-85 proposa l'eliminació sistemàtica de la primera consonant després de *i* i *u* (*conduta, ditado, dicionário*), així com l'adaptació dels semicultismes com ho fa el portuguès (incloent-hi a la llista *perfeito, efeito, respeito, leitor, reitor, eleiçom*). Pel que fa als noms de les lletres, *q* és anomenada *quê* (harmonitzant amb el portuguès estàndard, i també amb la sèrie *bê, cê, dê, gê, pê*) i *h agá* (etimològicament més adequat, que harmonitza amb el portuguès i evita el gal·licisme *hache*

14. L'existència freqüent de vacil·lacions en la pronúncia (i també en la representació gràfica) de formes com **historea*, **lingoa* (=*história, língua*) seria, probablement, un bon indicador de l'oportunitat de considerar que és si més no discutible parlar sempre de diftongs creixents en aquests casos, com ho fa la norma aïllacionista.

introduït a partir de l'espanyol). La representació de la nasalitat velar es fa amb el dígraf *mh*, en comptes de *nh*, que es reserva per representar /ɲ/, d'acord amb l'ortografia històrica gallega i solidàriament amb el portuguès modern, de la mateixa manera que *lh* representa /ʎ/, tot evitant les grafies espanyoles *ñ* i *ll*.

3.3.1. Les normes AS-PG 1980 coincideixen amb les normes RAG-ILG en els casos de l'ús de *ñ* i *ll*, així com *j/g/x* i *c/z/q* (i no utilitzen *ç*);[15] quant a la distinció *b/v*, se situen a mig camí entre els usos portuguesos i espanyols (*levaba, louvável, haber*); i prescindeixen del doblet *s/ss*. La nasalitat velar es representa a l'ortografia de *mínims* amb *nh*, també com a la norma RAG-ILG.

3.3.2. Pel que fa al sistema d'accentuació, no es considera l'existència de diftongs creixents a final de paraula, de manera que s'accentuen formes com ara *história* o *independéncia*, fent servir l'accent agut (´) i reservant el greu (`) per a les contraccions *à(s)*. No s'accentuen les formes del tipus *Maria* o *libraria*. Els *mínims* utilitzen també el guionet (-) entre els verbs i els pronoms, però no pas amb els articles: *comé-lo, comer o caldo.*

3.3.3. Quant als punts d'interrogació i d'exclamació, en prescriuen l'ús només a final de frase i excepcionalment a començament, quan pugui existir confusió, com fa la norma AGAL-85. Pel que fa al tractament dels grups *-cc-* i *-ct-*, segueix en general els mateixos criteris de simplificació i d'adaptació de semicultismes que aquesta última proposta.

3.4. Pel que fa a les terminacions *-ancia/-áncia*, *-encia/-ência*, *-ción* i *-cia*, les normes RAG-ILG opten, en alguns casos, per la convergència amb el portuguès (*avareza, cansazo, doenza, pertenza*) i en uns altres amb el castellà (*aprecio, diferencia, precio, Galicia*, *servicio*). Les normes AGAL-85 són coincidents amb les solucions portugueses (*avareça, cansaço, doença, pertença, apreço, diferença, preço, Galiza, serviço*). Els *mínims* coincideixen amb les solucions d'AGAL-85, però utilitzen de vegades una grafia diferent: *avareza, cansazo, doenza, pertenza, aprezo, diferenza, Galiza, servizo*. El resultat també és semblant pel que fa a les terminacions *-ción/-çom* i *-sión/-som*. RAG-ILG-82 tria sistemàticament les formes coincidents amb l'espanyol (*nación, corazón, división*); AGAL-85 adopta les solucions històriques (*coraçom, divisom*); i AS-PG-80 utilitza una solució mixta (*nazón, corazón,* però *división*).

3.5. Quant als grups *-ería/-aria* i *-ble/-vel(/-bel)*, RAG-ILG-82 opta sempre per la forma més semblant a l'espanyol (*estable, librería*), encara que accepti en teoria les alternatives (*estábel, libraría*), tot i que les considera «no recomanables». AGAL-85 coincideix amb el portuguès (*estável, livraria*) i AS-PG-80 també hi coincideix (encara que de vegades s'utilitzi *-bel* per *-vel*).

3.6. En una línia semblant, RAG-ILG-82 admet la formació dels plurals de les paraules acabades en *-l* afegint *-es*, com ho fa l'espanyol, a les paroxítones (*fácil-fáciles, útil-útiles*), mentre que proposa que es formi amb *-is* només en el cas de les paraules oxítones de més d'una síl·laba (*español-españois, azul-azuis*,

15. Sí que ho feia una edició posterior de les normes AS-PG (1982), que va tenir un ressò social molt minvat, segurament perquè la distància amb la normativa AGAL 1985 era molt minsa.

però *cal-cales, tal-tales, sol-soles*). AGAL-85 generalitza la solució coincident amb el portuguès: *espanhol-espanhóis, azul-azuis, qual-quais, tal-tais, sol-sóis*. AS-PG-80 tampoc no admet les solucions coincidents amb l'espanyol.

3.7. La vacil·lació de les normes RAG-ILG entre la coincidència amb l'espanyol i el portuguès és palesa en la distribució de les terminacions en *-tade* i *-dade*. Així, *maxestade, vontade, facultade, dificultade*, però *liberdade* per harmonia amb la sèrie *verdade, herdade*. AGAL-85 proposa que també s'apliqui el principi d'analogia que es reclama per justificar *liberdade* a formes com *faculdade, dificuldade* o *puberdade*. Novament, AS-PG-80 coincideix amb aquest parer.

3.8. Pel que fa als *pronoms demostratius*, RAG-ILG admet *esto, eso, aquelo* per a les formes neutres (al costat de *isto, iso, aquilo*). AGAL-85 rebutja aquesta solució harmònica amb l'espanyol, en favor de les formes úniques *isto, isso, aquilo*, que coincideixen amb el portuguès. AS-PG-80 també tria aquesta solució, amb la pròpia grafia (*isto, iso, aquilo*).

La premsa escrita (especialment aquella que combrega amb les tesis oficialistes) s'ha afanyat a intentar presentar l'acord recent de reforma de la codificació institucional com unes «normes de concòrdia» que haurien de venir a posar pau en el conflicte que es viu a Galícia. Si heu anat seguint fins ara la nostra exposició, ja teniu suficients arguments per imaginar que és realment difícil que sigui així, tant per la distància que presenten les alternatives, com perquè una bona part dels participants en la discussió van restar exclosos de les negociacions des de bon començament. Amb tot i això, val la pena de fer justícia a la nova proposta de reforma i per això caldrà presentar algunes de les noves solucions i relacionar-les amb allò que fins ara hem anat exposant.

Pel que fa als noms de les lletres, el de *q* passa a ser *que*. Es manté *hache* (cfr. *supra* 3.1.5 i 3.2.4). Es limita l'ús dels punts d'interrogació i d'admiració al final de l'enunciat, tret dels casos d'ambigüitat, en els quals es recomana que s'utilitzin també al començament (cfr. *supra* 3.1.3, 3.2.3 i 3.2.3). Se suprimeix la primera consonant dels grups *-ct-* i *-cc-* quan els precedeixen les vocals *i* o *u* (*conflito, condución*). La consonant implosiva vocalitza en *i* en els casos de *reitor* (*reitoría, reitorado*) i *seita* (però *sectario*) (cfr. *supra* 3.1.4, 3.2.4 i 3.3.3). Es manté *Galicia* com a designació oficial del país, encara que s'accepta com a legítima *Galiza* (cfr. *supra* 3.4). S'admeten *-bel* i *-ble* (en el text s'utilitza *-ble*) (cfr. *supra* 3.5). S'incorpora *puberdade* al grup de paraules en *-dade* (cfr. *supra* 3.7). Es dóna preferència a *-aría*, tot i que també s'admet *-ería* (cfr. *supra* 3.5). La representació escrita de l'al·lomorf *-lo* passa a ser obligatòria només a continuació de la preposició *por* i de l'adverbi *u*, i només s'utilitza en aquests casos en el nou text de les *Normes* (cfr. *supra* 3.1.3). S'eliminen *esto, eso, aquelo* com a formes neutres dels pronoms demostratius (cfr. *supra* 3.8).

Al costat de totes les propostes que podem reconèixer, en contrastar-les amb allò que havíem exposat prèviament, encara podem destacar-ne algunes altres que ací no havíem presentat, com ara la legitimació de l'ús de la contracció *ao* (*a* prep. + *o* art.) per *ó* (el text de les noves normes tria la primera solució, que és la del portuguès estàndard, AGAL-85 i els *mínims*); la deglutinació dels numerals entre vint i trenta (*vinte e un*); l'aglutinació de les locucions *apenas* o *deva-*

gar; l'admissió de preposicions i locucions prepositives com *alén de, após, aquén de, até, no entanto, porén* (comuns amb el portuguès, encara que s'hi mantingui l'ortografia espanyola); o la supressió d'unes altres, barbarismes palesos, com ara *anque, sen embargo* o *entonces*. Hem d'insistir en el fet que la nostra exposició no és ni pot ser exhaustiva. Nogensmenys, no volem deixar de subratllar l'acostament, simbòlic i efectiu, que destil·len les noves propostes, en relació amb els *mínims* (i per tant, d'alguna manera, amb les posicions reintegracionistes).

Aquesta reforma es concentra, alhora, en allò que resultava més difícil d'assumir o directament inassumible per part d'alguns sectors que havien manifestat una actitud força crítica amb la normativa oficialitzada —encara que l'acatessin—, pel que volia dir de dependència excessiva i injustificada del model espanyol.[16] L'aproximació als *mínims*, amb tot, és molt menys apreciable del que es pugui pensar en una lectura superficial, ja que s'ha prescindit d'elements especialment significatius, com ara l'ús del guionet entre els verbs i els pronoms, o d'un sistema d'accentuació més adequat al sistema vocàlic gallec. Tot plegat, deixant de banda l'evidència que la reforma implica, en allò més substancial, una sèrie d'*alternatives* a l'ús que fins ara havia estat habitual. Dit d'una altra manera, no hi ha res que impedeixi continuar fent servir les convencions anteriors: simplement s'assenyalen com a legítimes alternatives que a les edicions de 1982 i 1997 de les normes RAG-ILG ja existien, però que es consideraven menys recomanables (com l'ús de *-bel* o *-aría*) o es proscrivien (com la forma *Galiza*). I cal fer notar, és clar, que no s'ha tocat ni una sola coma pel que fa a l'ús de les pautes ortogràfiques amb un valor simbòlic més gran i que representen, sens dubte, la pedra de toc que marca les distàncies entre les dues normes *prototípiques* a què ens havíem referit: aïllacionisme i reintegracionisme. Així, continua essent prescrit l'ús de *ñ* i *ll*; no es modifiquen els criteris de l'ús de *c/z/s*, *c/q*, *b/v*; continua utilitzant-se *h* en posició interior de paraula; no es modifiquen els criteris per fer servir *s/ss* o *j/g/x*; pel que fa a les terminacions *-ción/-çom* continua essent normativa només la primera; no ha canviat la consideració de l'existència de «diftongs creixents» a final de paraula a l'efecte d'accentuació. Certament, no sembla pas que puguem parlar d'una reforma revolucionària.

4. Com podem valorar les propostes? Alguns arguments per a la reflexió

Els treballs sobre planificació lingüística han tingut sempre com a tema estrella les qüestions relacionades amb la codificació i l'estandardització, que són, aparentment, les que a nosaltres ens ocupen. Entenem per codificació, com és habitual, la tasca d'elaborar un model de normativa lingüística, que té com a resultat ortografies prescriptives, gramàtiques i diccionaris normatius. L'estandardització, en canvi, implicaria que una forma de llengua codificada esdevingués referencial al llarg del temps per a una comunitat humana determinada. En principi, totes dues definicions resulten prou transparents quan fem referèn-

16. Cfr. X.R. Freixeiro Mato, *Língua galega: normalidade e conflito*, Santiago de Compostel·la: Laiovento, 1997.

cia a llengües el caràcter unitari de les quals no està sotmès a discussió. Per a aquests casos, un bon llistat dels criteris que cal tenir presents en les tasques de codificació és el que proposa X. Lamuela,[17] que incorpora diverses aportacions de la sociolingüística occitana:

— *Diasistematicitat*, entesa com la preferència per les formes que poden explicar les seves homòlogues d'altres varietats.
— *Historicitat*, o preferència per les formes amb més tradició d'ús.
— *Regularitat*, o preferència per les formes gramaticalment regulars, que implica la tendència a reduir l'al·lomorfisme (unitat morfemàtica) i l'homonímia (distintivitat), bé com a unificar els paradigmes (homogeneïtat).
— *Regularitat evolutiva*, o preferència per les formes que presenten una evolució diacrònica més regular.
— *Coherència estructural*, o rebuig de les formes que no segueixen les regles generals de formació de paraules.
— *Funcionalitat*, o preferència per les formes que poden tenir més valor funcional.
— *Difusió*, o preferència per les formes més difoses, perquè ja tenen més valor funcional.
— *Intel·ligibilitat*, o preferència per les formes que, encara que no siguin utilitzades, són fàcilment assimilables per aquells que les han d'usar.
— *Simplicitat*, o preferència per les formes que plantegen menys problemes d'aprenentatge, mantenint la màxima intel·ligibilitat.
— *Acceptabilitat*, o preferència per les formes que no tenen aspecte inhabitual o connotacions incòmodes.
— *Autonomia*, o preferència per les formes que marquen distàncies respecte a la llengua dominant.
— *Genuïnitat*, o exclusió de les formes que s'expliquen per la interferència de la llengua dominant.
— *Especificitat*, o preferència per les formes que augmenten la distància envers unes altres llengües i especialment la llengua dominant.
— *Analogia amb altres llengües*, o preferència per les formes que presenten analogies amb les d'unes altres llengües que han estat preses com a referent.

El llistat anterior, que té un interès innegable en el cas de la codificació de llengües subordinades (no podem oblidar que el gallec n'és un exemple palmari), presenta, segons el nostre paper, una important limitació quan es vol utilitzar com a marc analític per estudiar les propostes codificadores elaborades per a varietats els límits de les quals encara estan en discussió. En efecte, cada cop que es fa referència a alguna mena de forma lingüística caldria començar per discernir si allò que s'accepta com a *corpus* global és un diasistema més extens o un altre de més reduït, en el cas que ens ocupa el món lusòfon o el gallec estricte. En realitat, la situació del català i la de l'occità (per separat) no

17. Cfr. X. LAMUELA, «Criteris de codificació…», *op. cit.*

són homologables a la del gallec, des del moment que, en aquest últim cas, els agents codificadors poden definir la varietat que és objecte de codificació com una *minoria exoglòssica* (com ho fan els reintegracionistes). Fem servir ací el terme *exoglòssia* en el sentit matisat que hi dóna Bañeres:[18] l'atribut dels grups lingüístics que satisfan el doble requisit de ser minoritaris en un(s) Estat(s) i alhora majoritaris en un(s) altre(s). D'acord amb el mateix autor, aquests grups es podrien beneficiar selectivament dels avantatges que comporta la seva situació: l'aval de la codificació, pel que fa al *corpus*, i la pressió que representa sobre l'Estat on viu la minoria el fet que existeixi un focus d'irradiació cultural i econòmica que hi compet. Val a dir que fins i tot els teòrics aïllacionistes accepten que, des d'un punt de vista estrictament lingüístic, gallec i portuguès són el mateix idioma.[19] A la pràctica, però, l'aïllacionisme renuncia a explorar aquesta possibilitat, tot argumentant que els gallecs no necessiten eixamplar el seu mercat cultural i comunicatiu perquè ja disposen d'una llengua d'abast internacional, l'espanyol,[20] i que allò que cal fer és dissenyar una norma fàcil d'interioritzar per a la població. Com que s'assumeix que tots els gallecs coneixen les convencions normatives de l'espanyol, la conclusió òbvia és que la norma gallega s'hi ha d'acostar.[21] El resultat de tot plegat seria la gènesi d'una llengua nova, *per elaboració*. A propòsit d'això, els teòrics aïllacionistes han seguit en els últims anys els ensenyaments del romanista Žarko Muljačić, pel que fa a la distinció entre «llengües per distància» (*Abstandsprachen*) i «llengües per elaboració» (*Ausbausprachen*). Les primeres serien aquelles varietats a les quals ningú no discutiria la independència, perquè presenten una distància estructural suficient amb la resta de llengües; les segones, en canvi, serien aquelles que, tot i no presentar aquesta distància, han estat objecte d'un procés d'elaboració socialment determinat que les ha dut a esdevenir quelcom de diferent. L'aïllacionisme assumeix que el gallec és, òbviament, una llengua per elaboració (i no pas per distància), pel que fa a la seva relació amb el portuguès. I defensa que és precisament aquesta estratègia la que més convé al procés de normalització de la llengua.[22]

Després d'aquest *excursus* a propòsit de la conveniència de considerar un «criteri previ» relacionat amb l'autonomia de la varietat que es vol codificar, intentarem analitzar les propostes normatives gallegues a la llum de la resta de

18. Cfr. J. Bañeres, «Els correlats macrosocials del multilingüisme igualitari. Assaig exploratori», dins Diversos autors, *Nous reptes en l'ensenyament de la llengua*, Barcelona: Eumo, 1991.
19. Cfr. F. Fernández Rei, *Dialectoloxía da lingua galega*, Vigo: Xerais, 1990.
20. Cfr. H. Monteagudo, «Sobre a polémica da Normativa do Galego», *Grial*, núm. 107, 1990, p. 294-316.
21. Cfr. A. Santamarina, «Galegisch: Sprachnormierung und Standardsprache. Norma y estándar», dins G. Holtus, M. Metzeltin i C. Schmitt (ed.), *Lexikon der Romanistischen Linguistik*, VI, núm. 2, 1994, p. 66-79.
22. Una bona compilació de treballs aïllacionistes d'aquestes característiques és la de H. Monteagudo (ed.), *Estudios de sociolingüística galega. Sobre a norma do galego culto*, Vigo: Galaxia, 1995. A O. Diaz Fouces, «O conceito de língua por elaboraçom. A propósito de *Ausbausprachen*». *Agália. Revista Internacional da Associaçom Galega da Língua*, núm. 41, 1995, p. 5-18, hem analitzat amb més detall aquesta mena d'arguments.

criteris que havíem citat, sobre els quals tornarem més avall. Abans que res, volem fer notar que, després de la presentació anterior, ja resultarà evident que la proposta dels *mínims* no respon a una filosofia lingüística específica —si més no de la mateixa manera que les posicions aïllacionistes i reintegracionistes—, sinó que es tracta més aviat d'una proposta *tècnica*, per la qual cosa ens limitarem a analitzar les dues primeres.

La norma aïllacionista de 1982 i 1995 ha privilegiat el criteri de difusió, el de simplicitat i el d'acceptabilitat, entesos com la voluntat d'acceptar com a legítimes les convencions ortogràfiques, morfològiques (i, en certa mesura, lexicals) de la llengua dominant, ja que eren les més conegudes per la població, tot argumentant la voluntat de facilitar la socialització lingüística dels usuaris. Això podria explicar la decisió antieconòmica d'utilitzar dos grafemes per a un únic fonema (*c/z, c/q, b/v*), perquè també ho fa així la llengua dominant. En canvi, la simplificació d'uns altres grups (com *j/g/x*), contradictòria amb la solució anterior, es justificaria a partir del criteri d'historicitat i el d'especificitat (envers l'espanyol), units al de simplicitat. L'aplicació conseqüent dels criteris de simplicitat i d'especificitat (traduïts en la maximització del principi un fonema = un grafema) hauria pogut donar lloc a solucions semblants a les del basc: *kasa* (o *qasa*), *zirko, serbizio*; i també, evidentment, a la supressió de grafemes que només tenen una explicació historicoetimològica (com *h*): *umano, armonía, idráuliko*. Amb tot plegat, resulta difícil de justificar l'ús del dígraf *gu* davant de *e* i *i* per representar /ɣ/, com es fa en aquesta mateixa normativa. Posat que *g* mai no pot representar /X/, hauríem d'esperar formes com *gerra, Gillerme*, etc.

Els criteris d'autonomia i de genuïnitat han tingut com a referent principal no pas la llengua dominant, sinó la llengua portuguesa. El criteri d'analogia amb unes altres llengües ha tingut com a referent principal la llengua dominant, en canvi. Això explicaria la preferència per la tria de *ñ* i *ll* en comptes de *nh* i *lh*; la renúncia a l'ús de *s/ss*, que també es justificaria pel criteri de simplicitat, com en el cas de *c/q* i *c/z/ç*, encara que tots ells violarien el criteri d'historicitat, pel que fa a la referència a la llengua medieval; el mimetisme en la tria d'un sistema d'accentuació subsidiari de l'espanyol, en comptes del portuguès; la preferència per les formes en *-ble* i *-ería*; la voluntat de no simplificar els grups *-cc-* i *-ct-*; la construcció de plurals de paraules acabades en *-l* amb *-es*, etc.

En aquest context, la proposta recent de reforma de la normativa institucional matisa d'alguna manera l'aplicació dels criteris, en legitimar determinades solucions, sense modificar-la substancialment, com hem pogut veure. Podem dir que, en realitat, es tracta d'una reforma tècnica que tindria l'objectiu d'atreure una bona part dels usuaris d'una proposta que en essència també ho és, els *mínims*, així com la voluntat poc dissimulada de marginar el sector reintegracionista. Tot plegat contribuiria, aparentment, a clarificar el panorama sociolingüístic gallec. Com que la planificació lingüística no és cap mena de ciència exacta, les conseqüències reals són, tanmateix, imprevisibles.

La norma reintegracionista d'AGAL 1985 privilegia, evidentment, el criteri de diasistematicitat o, si es vol, d'analogia amb unes altres varietats ja codi-

ficades. El referent és, en aquest cas, el portuguès estàndard.[23] D'aquesta manera, les tries ortogràfiques, morfològiques i lexicals obeeixen a una voluntat declarada de convergir-hi, sempre respectant les característiques pròpies del gallec. En realitat, el reintegracionisme pretén codificar un segment de llengua d'un sistema que ja és *policèntric* —més avall tornarem sobre aquest concepte—, respectant les característiques pròpies de la mateixa manera que ho fan les altres varietats, portuguesa, brasilera i africanes. Resulta força significatiu que els autors de l'*Estudo Crítico* (1983) esmentin com a referent el cas valencià i les *Normes de Castelló*. El criteri d'autonomia té com a contrareferent la llengua dominant, l'espanyol, així com el criteri de genuïnitat. El criteri d'historicitat es refereix a la llengua medieval, fonamentalment, posat que entre els segles XVI i XIX la llengua pròpia pràcticament va deixar de ser conreada per escrit a Galícia. Aparentment, la simplicitat de la normativa aïllacionista és superior (sempre que es parteixi d'un ensinistrament previ en la norma espanyola), però en realitat una bona part de les convencions reintegracionistes tenen un ús sistemàtic: l'ús de *nh* i *lh* en comptes de *ñ* i *ll* no sembla gens problemàtic; tampoc l'ús de *-m* a final de paraula, dels sufixos *-vel*, *-aria o -çom*; el de *g/j/x*, *b/v*, *c/z/ç* o *c/q* no presenta més dificultats que les que pugui tenir en unes altres llengües romàniques. El mateix espanyol utilitza una bona part dels grups esmentats, sense que tinguin cap mena de rendiment fonològic, ni tan sols fonètic. L'ús del guionet entre els verbs i els pronoms (comú a unes altres llengües, com el català), en comptes de ser una dificultat, és més aviat un mecanisme que permet guanyar claredat en la representació gràfica (cfr. en norma RAG-ILG *levaroncheme a carteira*, en *mínims* o en norma AGAL *levarom-che-me a carteira*).

És interessant de destacar, amb tot, la voluntat de la norma AGAL per mantenir una certa autonomia en la codificació, dins dels límits que marca el respecte a les característiques pròpies de la llengua. Una mostra emblemàtica seria la continuïtat en la representació de la nasalitat velar (/ŋ/) amb *mh*, malgrat que aquest dígraf i la pronunciació que representa no existeixin en portuguès estàndard, i fins i tot a desgrat de l'escàs rendiment que té en gallec (està limitat a les paraules *umha, algumha, nengumha* i a les seves contraccions amb preposicions). Un altre exemple, encara més significatiu, té a veure amb l'ús de la marca de nasalitat, que el *Prontuário Ortográfico* de 1985 de l'AGAL deixa oberta. Un dictamen de 1989 de la Comissió Lingüística de l'AGAL matisarà aquest ús, fent-lo potestatiu en algunes ocasions (*irmão, irmãos, capitães, corações*) però no pas en unes altres (*capitão, nação,*

23. Més concretament, el portuguès europeu, encara que no es renuncia a l'ús d'algunes solucions pròpies del portuguès del Brasil, quan s'adiuen més bé a les característiques estructurals o, fins i tot, als condicionaments del marc sociolingüístic del gallec. Un bon exemple és l'ús de la dièresi sobre la vocal *u* (ü) + *i/e*, que no es coneix a Portugal però sí al Brasil. En aquest cas, s'argumenta el valor propedèutic d'aquesta tria per facilitar la tasca de lectura dels usuaris gallecs, els hàbits dels quals estan interferits per l'ortofonia del castellà. Així, per exemple, formes com *tranqüilidade* o *qüinqüénio* fan notar que cal pronunciar la *u* en aquests casos en què el castellà no ho fa.

mãe).[24] S'argumenta que determinades convencions gràfiques poden representar de manera suficient les diverses realitzacions orals possibles, però d'altres presenten un grau d'allunyament que, a la pràctica, implicaria una lectura gairebé logogràfica i significaria importants entrebancs en la fixació d'una norma oral. Així, a la forma *irmao*, podrien correspondre-hi les pronunciacions *irmao, irmám* o dues de menys freqüents, *irmão, irmã*. La representació gràfica *irmão* permetria deduir-les d'una manera relativament fàcil. Ara bé, la forma *capitão* no admet més que una pronunciació possible (*capitám*, i no **capitao*), i altres paraules, com *nação* només n'admeten una de diferent (*naçom* [*nación*, per als aïllacionistes]). Més encara, acceptar com a normatives formes de plural com *capitães* (per pronunciar *capitáns*) entra en conflicte amb la pronunciació d'unes altres com ara *mãe* «mare» (que es pronuncia *mai* —que coexisteix amb la forma *nai*—, i no *mám*, que a més es confondria amb la de *mão* «mà»). Segurament, l'explicació ja és prou indicativa de l'actitud dels codificadors de la norma AGAL i representa, com havíem anticipat en els primers paràgrafs d'aquest paper, un interessant punt de connexió amb la filosofia aïllacionista: la voluntat de generar una norma *autònoma* per al gallec, tot i que, en aquest cas, inserida en el seu diasistema històric per treure profit dels avantatges de la condició exoglòssica.

5. Un balanç i algunes propostes

Més amunt ens havíem referit a la conveniència de revisar el llistat de criteris proposat per X. Lamuela per tal d'augmentar-ne l'eficàcia en el moment d'analitzar situacions com la del gallec. Direm, per començar, que en aquesta mena de context sociolingüístic, cal tenir present, a més de la dialèctica conflictiva general que protagonitzen la comunitat de llengua dominant i la de llengua subordinada, les tensions particulars que s'estableixen entre les forces individuadores i les forces reintegradores. Com hem pogut verificar, a partir de l'estudi d'aquesta situació, el criteri d'especificitat, el criteri de genuïnitat i el criteri d'autonomia poden fer referència a la llengua dominant, però també a uns altres segments del mateix sistema lingüístic. El criteri de diasistematicitat, el criteri de regularitat (evolutiva) i el criteri d'historicitat poden fer referència al *corpus* que es vol codificar, però també a un altre de més extens, del qual forma part. En general, ens sembla oportú, a falta d'una designació més adequada, parlar d'un *macrocriteri d'adscripció*, que matisaria tots els criteris del llistat, i que es glossaria com la preferència (o el rebuig) per adoptar les convencions d'altres segments del mateix sistema lingüístic quan disposen de codificacions consolidades i, doncs, d'un estàndard operatiu. Aquest procés pot tenir com a resultat la constitució d'*estàndards policèntrics*,[25] però també la

24. Cfr. ASSOCIAÇOM GALEGA DA LÍNGUA, COMISSOM LINGÜÍSTICA, «Sobre o til de nasalidade», *Agália. Revista Internacional da Associaçom Galega da Língua*, núm. 19, 1989, p. 365-370.
25. Cfr. A. N. BAXTER, «Portuguese as a pluricentric language», dins M. CLYNE, *Pluricentric Languages. Differing Norms in Different Nations*, Berlín-Nova York: Mouton de Gruyter,

gènesi de llengües noves. El matís que volem introduir ens sembla oportú, perquè l'observació dels comportaments dels codificadors a propòsit de la manera com interpreten aquest criteri podria constituir una bona base per analitzar les tries exoglòssiques i les tries endoglòssiques més coincidents amb els patrons de la llengua dominant. Així, doncs, servirien per explorar la *il·laboració lingüística* (*Abbausprache*) de què parlen Lamuela i Murgades,[26] el secessionisme lingüístic i els processos de reincorporació a sistemes lingüístics més extensos.

Noteu que els criteris d'acceptabilitat, d'intel·ligibilitat i de difusió guanyen una nova perspectiva, força interessant, des del punt de vista d'aquest macrocriteri: les formes que promogui la codificació hauran de resultar acceptables i intel·ligibles *també* per als usuaris de la resta del diasistema. Alhora, caldrà privilegiar les formes que gaudeixin de la condició de més difoses *en el conjunt del diasistema*, sempre que es pretengui accedir als avantatges de la condició exoglòssica.

En un sentit complementari, a propòsit dels criteris d'acceptabilitat, de simplicitat i de difusió, volem recordar ara que les ciències socials consideren axiomàtica la tendència a la persistència i la regularitat, i no pas al canvi, en els comportaments humans. Dit d'una altra manera, i en allò que a nosaltres ens interessa, aquelles propostes que no alteren de manera substancial els patrons normatius que operen per defecte a la varietat que és objecte de codificació tenen, en principi, més possibilitats de no provocar rebuig i de difondre's de manera eficaç i econòmica —i, per tant, de reeixir— que aquelles altres que sí que ho fan. Tot plegat podria glossar un nou *criteri de compatibilitat*, amb la norma lingüística que opera per defecte a la comunitat. Ara bé, en el cas de les comunitats subordinades, el lloc privilegiat de «norma per defecte» l'ocupa, l'interfereix, o el contamina, gairebé per definició, la llengua dominant. En bona lògica, aquelles pautes normatives que més s'hi acostin tindran molt de guanyat. Paradoxalment, els usuaris poden arribar a percebre menys acceptables o menys intel·ligibles les formes que són habituals d'unes altres contrades del seu propi sistema lingüístic que no pas les formes pròpies de la llengua dominant (amb la conseqüent relativització del criteri d'autonomia).

Amb aquestes matisacions, ens sembla que l'anàlisi del conflicte normatiu que afecta el gallec pot guanyar en claredat. És evident que la interpretació d'aïllacionistes i reintegracionistes del macrocriteri d'adscripció és substancialment diferent. Tanmateix, és erroni pensar que només hi ha dues eleccions possibles, la reintegració o la independència lingüística. Existeix, a la pràctica, un ventall immens de possibilitats. La independència pot tenir com a referent la resta del diasistema i la gènesi d'una llengua nova, però també pot implicar (com sembla evident en el cas del gallec) un procés de convergència amb la llengua dominant (d'il·laboració) a còpia d'adoptar-la com a model per a la

1992 i O. Diaz Fouces, «Codificació ortogràfica: el cas gallec, entre el portuguès i l'espanyol», *Els Marges*, núm. 57, 1996, p. 104-114, per al cas gallegoportuguès.

26. Cfr. X. Lamuela i J. Murgades, *Teoria de la llengua literària segons Fabra*, Barcelona: Quaderns Crema, 1984.

codificació, maximitzant-ne el criteri de compatibilitat. En realitat, l'adopció tècnica d'una part de les solucions dels *mínims* per part dels codificadors oficials hauria matisat aquesta inèrcia perillosa que només podia menar a la dialectalització.

D'altra banda, també la reintegració admet un munt de matisos. En realitat, la proposta d'AGAL 1985 implica una renúncia a la postura maximalista, que consisteix a adoptar directament les convencions del portuguès estàndard. En certa manera, en el *continuum* de les propostes normatives que es poden registrar a Galícia, amb la previsible desaparició del sector que ocupava el (privilegiat) espai central, els *mínims*, les dues postures que havíem qualificat de prototípiques podrien acabar convergint a mitjà termini (en realitat, ja ho fan), potser no en la forma d'una tercera norma de síntesi, sinó en la simple convivència de totes dues, permetent que sigui la pròpia dinàmica socioeconòmica i cultural la que vagi decantant les normes i les posicions dels agents codificadors, després d'un període de convivència menys conflictiva del que ho ha estat fins aquest moment.[27] Ara com ara, però, només podem deixar que passi el temps.

Abreviatures

AS-PG: Asociación Sócio-Pedagóxica Galega
AGAL: Associaçom Galega da Língua, Comissom Lingüística
RAG-ILG: Real Academia Galega - Instituto da Lingua Galega

27. Donades les característiques de la publicació que l'acull, hem reduït deliberadament en aquest treball les consideracions «sociològiques» en benefici de les «lingüístiques» (si és que és possible de separar-les). Trobareu una bona panoràmica introductòria, que aprofundeix més en les primeres qüestions, en el treball recent de M. À. PRADILLA, «El gallec: un cas d'individuació lingüística en un context de minorització», dins M. À. PRADILLA (ed.), *Identitat lingüística i estandardització*, Valls: Cossetània, 2003, p. 135-165, i una reflexió més extensa en el llibre de V. RODRIGUES FAGIM, *O galego (im)possível*, Santiago de Compostel·la: Laiovento, 2001.